

AZ AVAR KORI FÉLGÖMB ALAKÚ ÉS ROZETTÁS LÓSZERSZÁMVERETEK

CSUTHY ANDRÁS*

Absztrakt: A cikk az avar kor egyik legáltalánosabb, elsősorban lószerszámdíszként funkcionáló verettípusához, a félgömbveretek és az egyszerűen csak rozettaként leírt veretek elemzéséhez nyújt támpontokat. Ezen kívül érinti a pajzs alakú, a piramis alakú és a háromkaréjos rozetták kérdéskörét is. Az anyaggyűjtés nem teljes, az értékelést egy nagyobb minta segítségével próbálom szemléltetni.

Kulcsszavak: *Kárpát-medence, avar kor, lószerszámdísz*

BEVEZETÉS

Félgömb alakú veretek alatt azon lószerszámdíszeket értem, melyek díszítetlenek, félgömb vagy gömbszelet formájúak és a lelőkörülmények alapján eredetileg a lószerszámszat egyes szíjait díszíthették. Ezzel szemben a rozetták különböző motívumokkal, esetleg áttörésekkel ellátott veretek, melyeknek az alakja is eltérhet a kör alakú verektől olyannyira, hogy kivételes esetben négyzet is lehet. Elsősorban ezen utóbbiak a falerák közepén is előfordulhatnak, főként a felerősítő nitszeg eltakarásának céljából, illetve a díszítés fokozására.

Ezen veretek méreteikben is különbözhetnek egymástól, mind típusaikban, néha akár egy lószerszámszaton belül is. A késő avar kori öntött bronz és vasveretek között nagyméretű példányok is előfordulhatnak, melyeket nevezéktanilag nem különítettem el. Elemzésembe felvettem néhány a félgömbverektől és rozet-

táktól eltérő verettípust, a gúla és a pajzs alakú rozettákat is. A keltezéseknél Jozef Zábójník relatív kronológiai rendszerét használtam.¹

A félgömb alakú veretek és rozetták kérdéskörével ismereteim szerint eddig egyetlen kutató sem foglalkozott külön tanulmányban, különböző leletegyüttesek előkerülésekor azonban összefoglalták a kérdéskört. Ezek közül megemlíteném elsősorban a Csóka-Tűzköveshalom/Čoka (Srb) temetőjének,² illetve az iváncsai³ és a szegvár-sárpoldali lovas sírok⁴ elemzése, amely során az egyes szerzők a kora avar kori lószerszám díszítését is rekonstruálták a nagy számban előkerült félgömb alakú veret és rozetta elhelyezkedése alapján. Ezen rekonstrukciókból kiindulva a kora és közép avar kori lószerszámszatra jellemző lehetett a nagyszámú veret kettős sorba való rendezése, melyet a belső-ázsiai ikono-

* Duna Menti Múzeum/Podunajské Múzeum v Komárne, 94505 Komárom/Komárno, Nádor u. 13./Palatinova 13. andraskn@gmail.com

¹ Kora avar kor (FA) 650 előtt, közép avar kor I. (MA I) 650–675, közép avar kor II. (MA II) 675–700, késő avar kor I. (SPA I) 700–720, késő avar kor II. 720–750, késő avar kor III. 750–780, késő avar kor IV. 780–800 (825) (ZÁBOJNÍK 1991, 248).

² KOVRIG–KOREK 1960.

³ BÓNA 1970.

⁴ BÓNA 1979; BÓNA 1980, 55, 61–65.

gráfiai ábrázolások csak megerősíthetnek.⁵ Ehhez hasonló félgömb alakú veretek kettős sorba való rendezése a Távoll-Keleten legalább

a Kr. e. 3. századtól ismert, ilyen elrendezésben tűnnek fel a veretek a terrakotta hadsereg lovain is.⁶

A VERETEK FELOSZTÁSA

Méreteik alapján nem különítettem el a félgömb alakú vereteket, ennek a rozetták esetében sem láttam szükségességét, hiszen a nagy késő avar kori példányoknak ugyan ismertek kisebb változatai ugyanabból a leletgyűttesből, de szinte mindegyik egyedülálló készletet képez. A préselt rozetták esetében azonban szükségesnek véltem bizonyos formai és díszítési jellegzetességek alapján típusok elkülönítését. Erre az egyszerű virágszirmot (?) ábrázoló préselt rozetták esetében – a szirmok száma alapján – már volt példa a korábbi szakirodalomban.⁷

Külön értékeltem tehát a félgömb alakú vereteket (A1; *I. kép 1*), a lapos fedelű, félgömb alakú vereteket (A2; *I. kép 2*), a préselt rozettákat (B; *I. kép 3–5*), az öntött rozettákat (C; *I. kép 6*), a vasvereteket (D; *I. kép 8*), az öntött, négyzet alaprajzú, gúla alakú vereteket (E; *I.*

kép 9–10), illetve a pajzs alakú préselt rozettákat (F; *I. kép 14*). Ezekon kívül érintem még a háromkaréjos lószerszámvereteket is (G; *I. kép 11*).

A préselt rozetták díszítésük alapján feloszthatók a legelterjedtebb szirmos rozettákra (B1; *I. kép 3–5*), vörösmarti (B2; *I. kép 12*),⁸ zsitvatói (B3; *I. kép 13*),⁹ dunaújvárosi (B4; *I. kép 15*),¹⁰ hortobágyi (B5; *I. kép 16*),¹¹ gadóci úti (B6; *I. kép 28*)¹² típusra, stb. Az öntött rozetták között teljes (C1) és áttört (C2; *I. kép 6–7*) darabok különböztethetők meg.¹³ Igaz ugyan, hogy a szirmos rozettákhoz nagyon közeli a Jutas 130. sírjában előkerült 10 darab rozetta, mégis enyhén eltérő a belső gyöngySORUK.¹⁴ A tegez díszítő rozetták¹⁵ eddigi ismereteink szerint laposabbak¹⁶ (*I. kép*), ezért ezeket a felosztásnál nem vettük figyelembe.

KORA AVAR KORI VERETEK

A félgömb alakú veretek és rozetták nagy számban előbb a kora avar kori lovak szer-

számzatának díszítéseként tűnnek fel.¹⁷ Számos esetben ismert a félgömb alakú veretek

⁵ Ezt már Bóna István meggyőzően bizonyította és javította a korábbi rekonstrukciós hibákat, ld. az előző jegyzetet. Nem zárható ki a szasszanida származtatás sem, bár ebben az esetben az egyelőre kérdéses, hogy melyik kultúrkör hatott a másokra (BÁLINT 1990, 91).

⁶ XIAOCONG 2006, 102, 108–111.

⁷ JUHÁSZ 1995, 428.

⁸ Verőtöve Biskupija-Pliskovból ismert (*2. kép 2*).

⁹ Például Budakalász-Dunapart 93. sír, Dunaradvány-Zsitvató/Radvaň nad Dunajom-Žitavská Tõň (SI) 1. és 3. sír, Solymár-Dinnyehegy 20. sír, Zamárdi-Rétiföldek 456b. sír. A motívum a lapos, öntött övvereteken is megjelenik, például Kölked-Feketekapu B 419. sírjában.

¹⁰ Pl. Dunaradvány-Zsitvató V. és 1. sír, Dunaújváros szórvány, Rákóczi-falva-Kastélydomb 4. sír (?).

¹¹ Pl. Dunaradvány-Zsitvató XXIV. sír, Hortobágy-Halastó.

¹² Pl. Komárom-Gadóci út/Komárno-Hadovce (SI) 12. sír.

¹³ Pl. a felsődiósi kincslet/Horné Orešany (SI); részleteiben közöletlen, ld. a 2014/2015-ös nagymorva kiállítást Brünneben, Prágában és Pozsonyban (Vel'ká Morava a počiatky kresťanstva), illetve a kiállítás katalógusát.

¹⁴ RHÉ-FETTICH 1931, 28, Fig. VI. 14–19.

¹⁵ KOVRIG 1957, 129–130.

¹⁶ Hajdúdorog-Városcsok 1. sírjában csak egy darab szirmos rozetta került elő a tegezveretek között.

¹⁷ BÓNA 1980, 62; KISS 1996, 244, Fig. 38. 140: a préselt szirmos rozetták használatát a középső avar korig keltezte.

ezüstözése,¹⁸ míg a rozettákat elsősorban aranyozták.¹⁹

Eddig a legnagyobb számban Gyöng-Vásártér 130. (96 db), Csóka-Tűzköveshalom 45. (77 db) és Deszk G 8. (74 db) sírjából ismertek; csak ezek után következnek számban például Ivánca, Mezőfalva-Vasútállomás 20. sír (40 db, közöletlen), Rácalmás-Rózsa-major 121. sír (56 db, közöletlen), Szebény II. 9. sír (kb. 30–40 db) és Szegvár-Sápol-dal (kb. 90+38 db) leletei.²⁰ Természetesen ezek nem feltétlenül a legnagyobb darabszámú leletegyüttesek, hiszen számos esetben a ló tetemét is megbolygatták a sírrablók. Keltezésük szempontjából fontosak a préselt szíjvégek (például fonatmotívummal, rácsmintával, esetleg díszítetlenek, vagy rojtmintások), melyek gyakori kísérőleleteik a lószerszámzaton.²¹

A félgömb alakú veretek préselőmintái, illetve bronzból és ólomból készült negatív formái²² Fönlakról és Kunszentmártonról különböző méretekben, a rozettáké az említettekén kívül Biskupijából, Gátér-Vasútállomás 11. sírjából, Rákóczi-falva-Kastélydomb B sírjából (szíjvég verőtővel), Ringelsdorfból és Szentesről szórványként ismertek (2. kép 1–7).

A préselt rozetták eredete egyelőre nem tisztázott. A Kárpát-medencétől keletre elsősorban Glodoszból, számos egyéb párhuzammal (rojtos végű veret, zabla- és kengyeltípus) és Mala Perescsepino-ból ismertek.²³ Bóna István szerint a szírmos rozetták bonyolultabb mintái Közép-Ázsiában a 4–6. században elterjedő lótuszszirmdíszek változatai.²⁴ Az általa felhozott párhuzamok azonban ikonográfiai ábrázolások, melyek megfelelői egyelőre régészeti anyagból számomra nem ismeretesek.

KÖZÉP AVAR KORI PÉLDÁNYOK

A közép avar korba elsősorban azokat a rozettákat sorolhatjuk, melyek díszítésében feltűnik az akantusz motívum (1. kép 18). A motívum megjelenésének ideje, Hajdúnánás-Fürjhalom-járás 12. sírjának ¹⁴C-es eredményei és a II. Konsztansz és IV. Konstantin érme alapján a közép avar korra tehető.²⁵ Ezen motívum szórványosan a késő avar korban is megjelenik, de elsősorban mégis a közép avar korra jellemző.²⁶

A közép avar kori veretek formailag is tarkább skálát alkotnak, mint a kora avar kori darabok, hiszen megjelenik a négyzet alapú tálas (gúla alakú) rozetta típusa²⁷ is, de nemcsak mint lószerszámveret. Ezen kívül az aranyozást is tovább alkalmazták rajtuk.

A préselt rozettákkal előfordulnak pajzs alakú rozetták is.²⁸ Ezek helyét – Mala Perescsepino László Gyula féle rekonstrukciójából kiindulva – a sügyelősíjra feltételezték, ez

¹⁸ Pl. Budapest XXI. Csepel-Háros-Cementgyár, Cikó, Deszk G, Előszállás-Öreghegy, Gátér-Vasútállomás, Gerla-Szakácsföld, Gyöng-Vásártér, Törökbálint, Zamárdi-Rétiföldek stb.

¹⁹ RÁCZ–SZENTHE 2009, 328. Pl. Csóka-Tűzköveshalom, Káptalantóti-Bodók, Törökkanizsa.

²⁰ Ld. BÓNA 1980, 63. A lista bizonyára bővíthető.

²¹ RÁCZ–SZENTHE 2009, 328; vö. CSUTHY 2013, 113. Pl. Verbász/Vrbas (Srb). Zamárdiban félgömb alakú veretekkel és rozettákkal is előfordulnak.

²² Negatív formák használatához ld. RADICS 2008, 331.

²³ ERDÉLYI 1982, Fig. 11. 13; BÁLINT 1995, 295.

²⁴ BÓNA 1980, 62, 213. j.

²⁵ RÁCZ–SZENTHE 2009, 329.

²⁶ Pl. Bugyi-Ürböpuszta (?), Budapest-Csepel-Háros (gúlaveretek), Hajdúnánás-Fürjhalom-járás, Pécs-Köztemető, Solyvár-Dinnyehegy (gúlaveretek), Zamárdi-Rétiföldek.

²⁷ Pl. Balmazújváros-Hortobágy-Árkus (?), Budapest XXI. Csepel-Háros II. Rákóczi F. útja, Komárom-Hajógyár/Komárno-Lodenica (Sl) 78. és 139. sír, Solyvár-Dinnyehegy 20. sír, Zamárdi-Rétiföldek 1345. sír.

²⁸ Bácsújfalú/Selenča (Srb), Gátér 193. sír, Mala Perescsepino, Rákóczi-falva-Kastélydomb 19. sír, Törökbálint 1. sír, Zamárdi-Rétiföldek 1117. sír.

azonban az újabb leletek alapján kevésbé valószínű. Alkalmazásuk elsősorban a fejhámon lehetett.²⁹ A rákóczi falvi akantuszdíszes és a törökbálinti példányokat leszámítva valószínűleg mind aranyozott volt.

Ozora-Tótipuszt a lószerszámvereteihez nem kívánok hozzászólni, hiszen ezt már a vezéreltet elemző számos kutató³⁰ megtette. Ezen lószerszámveretek ismereteim szerint azonban ma is ismert párhuzam nélküliek.

KÉSŐ AVAR KORI PÉLDÁNYOK

A késő avar kori példányok többsége öntött, áttört bronz rozetta, azonban számos esetben ismert aranyozásuk is. Ezüstözés helyett az ónozás bukkan fel a késő avar kor elején, főként a lapos vereteken.³¹ Előfordulnak vasból készült példányok is,³² ezek mindegyike a késő avar kor utolsó két fázisára keltezhető. Az áttört típusok közül számos esetben előfordulnak a kaganátus északnyugati peremén

kívülről, Morva- és Csehország területéről szórványleletként.

Egyes veretek díszítése növényi formákat idéz, mint a négyes elrendezésű préselt példányok (1. kép 17),³³ míg az öntött példányoknál például palmetta díszítést alkalmaztak (1. kép 20–21).³⁴ Elképzelhető a pitvarosi veretek alapján (1. kép 7), hogy eredetileg a palmetta díszítés egyszerűsödött.

EGYÉB TÍPUSOK

Elsősorban előkerülési helye miatt érdekes a lapos fedelű, félgömb alakú veret (A2 típus; 1. kép 2), melyet Biatorbágy-Budapark, Dunaradvány-Zsitvató, Komárom-Gadóci út és Komárom-Hajógyár temetőiből ismerünk, illetve Mikulčiceről. Ugyanilyen típus kerülhetett elő a híres kiscsepce-sényi leletből³⁵ is, ezért ennek – ha nem is meggyőző – de keltező értéke lehetne.

Néhány kígyómotívumos öntött rozetta is előfordul a késő avar kori leletanyagban, elsősorban előkelők lovain.³⁶ Értelmezésük szerint, melyet nehezít a leletanyag többségének közöletlensége, óvó-védő szerepük lehetett.

Nem térek ki külön a kétkaréjos veretekre, melyeket szintén öntött, áttört rozetták, illetve lapos rozetták alkotnak. Ezen tárgytypust már Garam Éva, majd Kiss Gábor is elemezte.³⁷ Eddig csak egy ezüstveret ismert, a többi aranyozott lehetett. Különálló rozettákkal együtt is előfordulnak a késő avar kor II. és III. fázisában.

Nagy számban (54 db aranyozott rézveret) került elő Dunaradvány-Zsitvató XXVI. sírjából egy háromkaréjos préselt veretfajta (2. kép 8). A sírban való előkerülésük alapján valószínűleg a szíjazat minden részét díszíthették.

²⁹ BÁRDOS 2000, 137 (helyes sírszám: 1117). Más elhelyezést javasolt a szügy- és farhámon Bálint Csanád a Louvre, Dep. Antiquités orientales 21405. számú szasszanida lószerszámveret-készlet számára (BÁLINT 1990, 91–92).

³⁰ Legutóbb Bóna István, illetve Garam Éva foglalkoztak alaposan a lelettel és összefüggéseivel.

³¹ Komárom-Hajógyár 107. sír szíromveretek (késő avar kor I; TRUGLY 2008, 100), 111. sír lapos veretek (késő avar kor II), 132. sír laposveretek (késő avar kor II).

³² Pl. Alsógellér-Halomdomb/Holiare (SI) 115. (késő avar kor III), Dunaradvány-Zsitvató XXXI. (késő avar kor III), Komárom-Hajógyár 78. (késő avar kor IV), 79. (késő avar kor IV) és 134. (késő avar kor III), Pitvaros-Víztározó 51. (késő avar kor IV), Szentes-Kaján 134. (késő avar kor III) és Vörs-Papkert 307., valamint 347. sír, stb.

³³ CSUTHY 2015, in print.

³⁴ Vö. BUDINSKÝ-KRIČKA–TOČÍK 1984, Fig. 5. 4–6.

³⁵ EISNER 1933, Fig. XCVI. 12.

³⁶ SZENTPÉTERI 1993, 228, 233, 250, 268. Pl. Budakalász-Dunapart 200. sír (?), Kaposvár-Toponár Sz39. és Sz52. sír (1. kép 19), Királyhida/Bruckneudorf (A), Mikulčice-Valy.

³⁷ KISS 1993.

Ilyen nagy számban még ennek a típusnak az esetében sem ismerek azonos vereteket a késő avar korból.

Háromkaréjos veretek nem csak a lószerszámdíszek közül kerültek elő (2. kép), számos példány az övgarnitúra részét képezhette.³⁸ Káptalantóti-Bodók 20. sírjában akantuszlelvél díszítésű³⁹ veret is előkerült, ez a motívum is a típus korábbi megjelenését valószínűsítheti. A keltezésük alapján nem feltétlenül alkot-

nak egy verettípust. Többségük ezüstlemezből készült, némelyik leletegyüttesben aranyozott darabok is előfordultak.

Négykaréjos (esetleg öt-?) veretek is ismertek a lószerszámdíszek között, azonban értelmezésük gyakran nem egyértelmű. Mivel a témában nemrégiben egy leletegyüttes (Tiszavasvári-Kashalmi dűlő 34. sírja) közlésével tisztábban láthatunk, a részletes elemzéstől most eltekintek.⁴⁰

FÉLGÖMB ALAKÚ VERETEK ÉS ROZETTÁK ALKALMAZÁSA FALERÁKON

A falérák többségének közepén fellelhetőek a félgömb alakú díszek, illetve áttört rozetták, melyek a díszítés fokozására és a felerősítő nitszeg eltakarására szolgáltak. A félgömb alakú veretek díszítései közül kiemelendő a négyes elrendezésű, körbefutó növényi motívum (indavirág),⁴¹ mely a kalapos falérák díszítésén is megfigyelhető.⁴² Felbukkan azonban a négyosztatú palmetta díszítés is.⁴³ A tausírozott vasfalérák némely rozettája egyedi, az értékelhető leletek alapján a falera díszítését követi. Néhány esetben előfordult öntött áttört⁴⁴ és négyes elrendezésű rozetta is.⁴⁵

Nem falérakon kerültek elő, de hagyományosan a kutatás hozzájuk rendeli a két blatnicai „gombot” is. Díszítésük két sor csa-

varodó ágacska. Egyetlen eddig ismert párhuzama Stará Kouřim 113A gyereksírjából származik. Maga a motívum első látásra a nagyszentmiklósi körbe utalná a leleteket (a 20. tál díszítőmotívumával mutat hasonlóságot), de sokkal szélesebb kultúrkörben is ismert, mint pl. a Hohenberg-típusú veretek között. Az eddigi előkerülési helyeik is nagyfokú óvatosságra intenek.

A kései példányok között figyelmet érdemelnek a gajari/Gajary (Sl) öntött falérakon lévő díszgombok is, melyek pontos párhuzamát eddig nem ismerem. Feltehetően a legkésőbbi példányok sajátja, hogy a késő avar kori övveretek miniatürizációjával ellentétben a rozetták méretei megnövekednek.⁴⁶

³⁸ Pl. Alsógellér, Aradi, Berekfürdő, Bóly-Sziebert puszta A, Halimba, Kiskörös-Vágóhid, Kölked-Feketekapu A, Pókaszeptk, Sály-Vízoldal, Solymár-Dinnyehegy, Zamárdi-Rétiföldek és Zsély (Zelovce) lelőhelyeken. Verető Komárom-Váradai utca/Komárno-Rožná ul. (Sl) 23. sírjából ismert. A császárkőbányai/Kaisersteinbruch (A) háromkaréjos verető állítólag fülbevalók készítésére szolgálhatott.

³⁹ A motívum keltezéséhez ld. CSUTHY 2013, 111, 113.

⁴⁰ LŐRINCZY-RÁCZ 2015, 164–165. Az általam eddig ismert párhuzamok Bajáról, Győrből (?), Káptalantótiból, Királyhidáról, Soltról, Tiszavasvári-Koldusdombról, Újbesenyőről/Dudeştii Noi (Ro) ismertek, egy szórvány pedig ismeretlen lelőhelyű. Veretővük a főnlaki ötvössírból került elő és egy díszítés nélküli példány Petronell-Tiergartenből (A) szórványként ismert. Hasonló verető található tovább a bulgáriai Bjala bizánci erőd anyagában is.

⁴¹ SZŐKE 2001, 115, 139; például Brno-Líšeň (Cz) (I. kép 17), Kaposvár-Toponár B57. sír, Kassa-Zsebes/Košice-Šebastovce (Sl) 67. sír, Komárom-Váradai u. 18. sír, Komárom-Hajógyár 108. sír, Pozsony-Dévényújfalú/Bratislava-Devínska Nová Ves (Sl) 760. sír.

⁴² CSUTHY 2015. Pl. Szirák, Vösendorf (?).

⁴³ Palmetta: Bošín (Cz) (I. kép 21), Kassa-Zsebes, Pitvaros-Víztározó (áttört öntött rozetták), Szentes-Berekhát (?), Szob (I. kép 20), Zalakomár-Lesvári dűlő 466. sír (I. kép 22).

⁴⁴ Pl. Dunacséb/Čelarevo (Srb) 162. sír, Dunaradvány-Zsitvató XXXI. sír.

⁴⁵ Pl. Pozsony-Dévényújfalú 842. sír.

⁴⁶ Pl. Bošín (PROFANTOVÁ-VÍCH 2012, 202, 205), Gajar (EISNER 1933, Fig. XCIV. 2, 11), Komárom-Hajógyár 121. sír (TRUGLY 2008, Fig. 59. 1–5 [késő avar kor IV]).

A VERETEK FELERŐSÍTÉSE

A kora és közép avar kori préselt vereteknél számos esetben került elő hurkos drótdarab, melyek hurkai valószínűleg a veretek kitöltő anyagába ágyazódhattak, esetleg a verethez forrasztották őket. A drót végét a szíj lyukain átbújtatva visszahajthatták.⁴⁷ A késő avar kori példányok esetében nitszeget is alkalmazhattak, bizonyos esetekben többet is (Komárom-Váradi utca, Komárom-Hajógyár). Érdekes nitszeget alkalmaztak Bóly-Sziebert puszta A55. sírjának faleráján (*l. kép 23–27*).⁴⁸

A benyomódás ellen is védő kitöltő anyag vizsgálatára ritkán kerül sor. Számos esetben említenek ólom tartalmú masszát (pl. a kora avar korból Hajdúdorog-Városkert, a késő avar korból Komárom-Hajógyár, Zamárdi), viasszal kevert kölesmagvakat,⁴⁹ porózus

anyagot, mint az aszfalt és agyag (Kassa-Zsebes),⁵⁰ illetve valamiféle szilikátos tenaxkeveréket (Pitvaros-Víztározó). Ezen kívül szerves anyagot tartalmaztak, mely eredetileg a kitöltőanyag eltakarására és az aranyozás kiemelésére szolgáló bőr lehetett.⁵¹ Egy esetben, Ellőszállásról fa alapról szól a tudósítás.⁵² Ennek a lehetőségnek a konzervátorok készítéstechnikai rekonstrukciói sem mondanak ellent.⁵³

Ami a veretek elhelyezését illeti, nincs megkötés, még a kengyelszíjon is előfordulhatnak.⁵⁴ Egyes rozetták párhuzamai az övgarnitúra,⁵⁵ tegez-⁵⁶ és fegyveröv,⁵⁷ illetve a fejdísz részeiként⁵⁸ is előfordulnak. A késő avar kori nagy öntött rozetták feltételezhetően a kantár díszei lehettek.

ÖSSZEFOGLALÁS

A félgömb alakú és rozettás lószerszámveretek részletes elemzése új utakat nyithat a falerák, illetve a lószerszámdíszek fejlődésének felvázolásában. Számos altípusuk pontos kronológiai besorolása segíthet egész leletegyüttesek keltezésének alátámasztásában, illetve kisebb leletszámú típusok esetén a leletegyüttes Kár-

pát-medencén belüli kapcsolataihoz is eligazítást nyújthat. Ezen veretfajták végigkísérik az avar kori lószerszámdíszek fejlődését és az avar kori ötvösművészet legkésőbbi rétegének kérdéskörét is érintik. Ezért is fontos hogy ne maradjanak ki a kutatók látóköréből.

⁴⁷ KÖLTŐ 2009, 133.

⁴⁸ PÁSZTOR 1990, Fig. 2. 7; a falera sírhoz való tartozása megkérdőjelezhető.

⁴⁹ TRUGLY 2008, 97, 100; BÁRDOS–GARAM 2009, 56, 131.

⁵⁰ BUDINSKÝ–KRIČKA–TOČÍK 1984, 187.

⁵¹ BENDE 1998, 196, 199.

⁵² MAROSI 1931, 14.

⁵³ RADICS 2008, 331.

⁵⁴ SALAMON–ERDÉLYI 1971, 63.

⁵⁵ ZÁBOJNÍK 2011, 329.

⁵⁶ BÓNA 1980, 63, 227. j. Véleményem szerint a törökbálinti 2. sírból származó 15 ezüstözött ólom rozetta nem a tegezt díszíthette (KOVRIK 1957, 121, 129), mivel ugyanazt a típust képviseli, mint az 1. sírből előkerült szirmos rozetták. Az aradi veretek íves elhelyezkedése megkérdőjelezhető.

⁵⁷ BÓNA 1979, 6–7, Fig. 1–2; BÓNA 1980, 62–63, 65.

⁵⁸ BÓNA 1957, 164–165, Fig. XLIII. 1–6, 7–13; BÓNA 1979, 5–6, 24, 2. kép 1. Női sírokban is előfordulnak egyéb funkcióban, vö. a zamárdi-rétiföldeki 94. sír négyes elrendezésű díszítésével.

IRODALOM

- BÁLINT 1990: Bálint Cs.: Régészeti jegyzetek a VI–VII. századi avarok keleti kapcsolatairól. *Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 7 (1990) 87–121.
- BÁLINT 1995: Bálint Cs.: *Kelet, a korai avarok és Bizánc kapcsolatai*. Szeged 1995.
- BÁRDOS 2000: Bárdos, E.: La necropoli àvara di Zamárdi. In: *L'oro degli Avara*. Eds.: Arslan, E. A. – Buora, M. Milano 2000, 76–141.
- BÁRDOS–GARAM 2009: Bárdos, E. – Garam, É.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Zamárdi-Rétiföldek* I. Monumenta Avarorum Archaeologica 9. Budapest 2009.
- BENDE 1998: Bende L.: A pitvarosi késő avar kori temető 51. sírja (Das Grab 51 im spätaawarenzeitlichen Gräberfeld von Pitvaros). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 4 (1998) 195–230.
- BÓNA 1957: Bóna I.: Az úrböpusztai avar temető (Le cimetière avar de Úrböpuszta). *Archaeologiai Értesítő* 84:1–2 (1957) 155–174.
- BÓNA 1970: Bóna I.: Avar lovassír Iváncsáról (Grave of an avar horseman at Iváncsa). *Archaeologiai Értesítő* 97 (1970) 243–263.
- BÓNA 1979: Bóna I.: A szegvár-sápoldali lovassír. Adatok a korai avar temetkezési szokásokhoz (Das Reitergrab von Szegvár-Sápoldal). *Archaeologiai Értesítő* 106 (1979) 3–32.
- BÓNA 1980: Bóna, I.: Studien zum frühawarischen Reitergrab von Szegvár. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 32 (1980) 31–95.
- BUDINSKÝ–KRIČKA–TOČÍK 1984: Budinský-Krička, V. – Točík, A.: Jazdecký hrob 94/1967 z doby avarskej ríše v Košiciach, časť Šebastovce. In: *Zborník prác Ľudmily Kraskovskej (Das Reitergrab No. 94/1967 aus der Zeit des Awarenreiches in Košice-Šebastovce)*. Zost.: Studeníková, E. – Zachar, L. Bratislava 1984, 172–195.
- CSUTHY 2013: Csuthy A.: Az avar kori rojtos végű lószerszámveretek kiértékeléséhez (Data for the Evaluation of Horse Harness Mounts with Fringe Pattern from the Avar Period). *Iuxta Danubium* 15 (2013) 109–119.
- CSUTHY 2015: Csuthy A.: Az avar kori falerák kiértékeléséhez (New Considerations in the Evaluation of Avar Age Phalerae). In: *Hadak Útján. A népvándorlás kor kutatóinak XXII. konferenciája*. Visegrád 2015, in press.
- EISNER 1933: Eisner, J.: Slovensko v pravěku (*Das Vor- und Frühgeschichte des Landes Slowakei*). Bratislava 1933.
- ERDÉLYI 1982: Erdélyi I.: *Az avarság és Kelet a régészeti források tükrében*. Budapest 1982.
- JUHÁSZ 1995: Juhász I.: Fülkesíros temetkezés Békés megyében (Stollengräber im Komitat Békés). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 1 (1995) 417–452.
- KISS 1996: Kiss, A.: *Das awarenzeitliche gepidische Gräberfeld von Kölked-Feketekapu A*. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 2, Studien zur Archäologie der Awaren 5. Innsbruck 1996.
- KISS 1993: Kiss G.: A vasasszonyfai avar temető lovassírjai (Die Reiterbestattungen des awarischen Gräberfeldes von Vasasszonyfa). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 30–31:2 (1993) 197–224.
- KOVRIG 1957: Kovrig I.: Kora-avarkori sírok Törökbálintról (Deux tombes avares de Törökbálint). *Folia Archaeologica* 9 (1957) 119–133.
- KOVRIG–KOREK 1960: Kovrig, I. – Korek, J.: Le cimetière de l'époque avar de Csóka (Čoka) (Могильник аварской эпохи у с. Чока). *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 12 (1960) 257–297.
- KÖLTŐ 2009: Költő L.: Kora avar kori lósír Szőlősgyőrökről (Horse burial of the Early Avarian Age from Szőlősgyőrök). In: *„In terra quondam Avarorum...” Ünnepi tanulmányok H. Tóth Elvira 80.*

- születésnapjára. *Archeologica Cumanica* 2. Szerk.: Somogyvári Á. – V. Székely Gy. Kecskemét 2009, 133–144.
- MAROSI 1931: Marosi A.: A múzeum ásatása Előszálláson. *Székesfehérvári Szemle* 1 (1931) 10–12, 13–15.
- PÁSZTOR 1990: Pásztor A.: A bólyi avarkori temető értékelése (Die Auswertung des Bólyer awarenzeitlichen Gräberfeldes). *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 34 (1989) 129–146.
- PROFANTOVÁ–VÍCH 2012: Profantová, N. – Vích, D.: Zlacený vrchlík z Bošína (okr. Ústí nad Orlicí) a problém dokladů přítomnosti raně středověké elity ve východních Čechách (Gilded cap from Bošín (Ústí nad Orlicí district) and evidence of the presence of an early medieval elite in Eastern Bohemia). In: *Mezi raným a vrcholným středověkem*. Uspoř.: Doležel, J. – Wihoda, M. Brno 2012, 197–207.
- RÁCZ–SZENTHE 2009: Rác Zs. – Szenthe G.: Avar temető Hajdúnánás határában (Awarisches Gräberfeld in der Gemarkung von Hajdúnánás). *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2009, 309–335.
<https://doi.org/10.54640/CAH.2009.309>
- RADICS 2008: Radics A.: Adalékok az avar kori ötvösséghez (Die Rekonstruktion einer spätaawarenzeitlichen tauschierten Eisenphalera). *Savaria* 31 (2008) 311–341.
- RHÉ–FETTICH 1931: Rhé, Gy. – Fettich, N.: *Jutas und Öskü*. Praha 1931.
- SALAMON–ERDÉLYI 1971: Salamon, Á. – Erdélyi, I.: *Das völkerwanderungszeitliche Gräberfeld von Környe*. *Studia Archaeologica* 5. Budapest 1971.
- SZENTPÉTERI 1993: Szentpéteri J.: Kígyómotívum a griffes-indás népszerűség hagyatékában (Das Schlangenmotiv in der Hinterlassenschaft des Greifen-Ranken-Ethnikums). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 30–31:2 (1993) 225–278.
- SZÓKE 2001: Szóke B. M.: Egy avar kori indavirág (Eine awarenzeitliche Rankenblume). *Zalai Múzeum* 10 (2001) 103–140.
- TRUGLY 2008: Trugly S.: *A komárom-hajógyári avar temető és telep* (Das awarenzeitliche Gräberfeld und Siedlung von Komárom-Schiffswerft). Budapest 2008.
- XIAOCONG 2006: Xiacong, W.: *Císařova statečná armáda před více než 2200 lety*. Erfurt 2006.
- ZÁBOJNÍK 1991: Zábojník, J.: Seriation von Gürtelbeschlaggarnituren aus dem Gebiet der Slowakei und Österreichs (Beitrag zur Chronologie der Zeit des awarischen Kaganats) (Seriácia súprav opaskových kovaní z územia Slovenska a Rakúska [Príspevok k chronológii obdobia avarského kaganátu]). In: *K problematike osídlenia stredodunajskej oblasti vo včasnóm stredoveku*. Nitra 1991, 219–321.
- ZÁBOJNÍK 2011: Zábojník, J.: Hrob 1/68 na pohrebisku z obdobia avarského kaganátu v Radvani nad Dunajom, v časti Žitava I (Grab 1/68 auf dem Gräberfeld aus der Zeit des Awarischen Khaganats in Radvaň nad Dunajom, Teil Žitava I). *Slovenská Archeológia* 59:2 (2011) 319–335.

HEMISPHERICAL HORSE HARNESS MOUNTS AND ROSETTES FROM THE AVAR PERIOD

This paper analyses the most typical mount type of the Avar period, that is, hemispherical mounts and rosettes, principally functioning as horse-harness ornaments. It also touches upon the issue of shield-shaped and pyramidal rosettes. The material collected is incomplete, assessment was carried out using a larger range of samples.

In the analysis separate assessment is made of hemispherical mounts and flat-topped hemispherical mounts (A), molded rosettes (B), cast rosettes (C), iron mounts (D), cast square-based pyramidal mounts (E), and shield-shaped molded rosettes and trilobate horse-harness mounts (F) are also covered.

Horse-harness mounts in the Early and Middle Avar period may well have been arranged in two rows; this assumption is corroborated by Central Asian iconographic representations. Press molds and negative forms of hemispherical mounts were found in Felnac (Romania) and Kunzentmárton; rosettes, in addition to those mentioned, in Biskupija-Pliskov (Croatia), in grave 11 at Gátér, in grave B at Rákóczfalva-Kastélydomb and as stray finds at Szentes.

Rosettes with the acanthus motif above all can be regarded as belonging to the Middle Avar period when square-based pyramidal rosettes and, with the molded rosettes, shield-shaped “rosettes” also appear. Presumably, the latter was used on the bridle.

The rest of the mounts from the Late Avar period are cast openwork bronze rosettes. Some specimens of iron occur as well, but all of these can be dated to the last two phases of the Late Avar period. Big-size cast ornaments can probably be regarded as the latest ones among the mounts. The dating of the rest of the mounts is problematic.

Filling materials have been rarely analysed. Pastes containing lead, wax mixed with millet seeds, porous materials such as bitumen and clay and a sort of siliceous tenax are often referred to. Besides this, wooden core and leather used for covering the filling material were also found.

1. táblázat. Félgömbveretek és rozetták (678–686. oldal)
 Table 1. Hemispherical mounts and rosettes (pp. 678–686)

Lelőhely	db	Anyag	Technika	Bevo- nat	Falera	Típus	Kelkezés	Megjegyzés
<i>Veretek</i>								
Bácsújfalú/Selenča (Srb)	5+32+1	ezüst, bronz	préselt	arany	–	A1, B1, F	kora avar	
Balmazújváros-Hortobágy-Árkus 27. sír	(?)				–	kígyó		közöletlen
Biatorbágy-Budapark 264. sír	5 (?)				–	A2		
Bošín (Cz), szórvány	1	bronz	öntött	arany	–	C1		
Bölcske-Kömlődre vezető út 1887/II. sír	–	bronz			–	A1(?)	kora avar	
Brno-Líšeň (Cz), szórvány	1	bronz			–	"négyes"		
Bruckneudorf-Heidwiesen, Chuningesbrunn (A), szórvány	1	bronz	öntött	arany	–	C1 kígyó		
Budakalász-Dunapart 81. sír	20	bronz	préselt		–	B7	közép avar 2 – késő avar 3	
Budakalász-Dunapart 85. sír	–	bronz		ón	–		késő avar 1–2	7+11 lapos korong
Budakalász-Dunapart 93. sír	–	bronz		ón	–	B3	késő avar 2–3	5 lapos rozetta
Budakalász-Dunapart 200. sír	–				–	kígyó		közöletlen
Budapest XXI Csepel-Háros, Cementgyár 25. sír	1				–	B1		
Budapest XXI Csepel-Háros, Dumagát 5. sír	5	ezüst	préselt		–	B1	kora avar	
Budapest XXI Csepel-Háros, II. Rákóczi F. útja 289–295. 39. sír	3(?)	bronz			–	A1	kora avar(?)	
Budapest XXI Csepel-Háros, II. Rákóczi F. útja 289–296. 40. sír	6	bronz	préselt		–	B1		
Budapest XXI Csepel-Háros, II. Rákóczi F. útja 289–296. 52. sír	18	bronz	préselt		–	B1		
Budapest XXI Csepel-Háros, II. Rákóczi F. útja 289–296. 55. sír	10+	bronz	préselt		–	B1		
Budapest XXI Csepel-Háros, II. Rákóczi F. útja 289–296. 73. sír	30	ólom			–	B1		
Budapest XXI Csepel-Háros, II. Rákóczi F. útja 289–296. 96. sír	23	ezüst	préselt		–	E	közép avar	akantusz
Bugyi-Ür-bőpuszta 8. sír	–	bronz		arany	–			9 lapos korong
Bugyi-Ür-bőpuszta 14. sír	6	bronz	préselt		–	B1	közép avar(?)	akantusz(?)

<i>Cikó 552. sír</i>	20	ezüst	préselt		–	A1	kora avar	
<i>Cikó 553. sír</i>	12+10	bronz	préselt		–	A1, A1	kora avar	
<i>Cikó 555. sír</i>	8	ezüst	préselt		–	A1	kora avar	
<i>Cseklész/Bernolákovo-Šakoň (Sl) 53. sír</i>	5 (?)	bronz(?)	préselt		2 falerán	B1(?), C2	késő avar I	
<i>Csóka/Čoka-Kremenjak (Srb) 45. sír</i>	77+3	bronz	préselt	arany	–	B1	kora avar	
<i>Deszk G 8. sír</i>	74	ezüst	préselt		–	A1	kora avar	
<i>Dévényújfalú/Bratislava, č. Devínska Nová Ves I (Sl) 116. sír</i>	–	bronz(?)			1 falerán	A1	késő avar 2	6 lapos korong
<i>Dévényújfalú/Bratislava, č. Devínska Nová Ves I (Sl) 131. sír</i>	3	ezüst	préselt		–	A1	közép avar 2	
<i>Dévényújfalú/Bratislava, č. Devínska Nová Ves I (Sl) 524. sír</i>	2	ezüst			–		késő avar 3	
<i>Dévényújfalú/Bratislava, č. Devínska Nová Ves I (Sl) 533. sír</i>	–		öntött	arany	1 falerán	C2	késő avar 2	
<i>Dévényújfalú/Bratislava, č. Devínska Nová Ves I (Sl) 760. sír</i>	–			arany	2 falerán	"négyes"	késő avar 1	3 lapos korong
<i>Dévényújfalú/Bratislava, č. Devínska Nová Ves I (Sl) 805. sír</i>	6	bronz	préselt		–	B1	késő avar 2	
<i>Dévényújfalú/Bratislava, č. Devínska Nová Ves I (Sl) 834. sír</i>	–	bronz			–		késő avar 2–3	3 lapos korong
<i>Dévényújfalú/Bratislava, č. Devínska Nová Ves I (Sl) 842. sír</i>	3	bronz(?)			2 falerán	B1, "négyes"	késő avar 3	
<i>Dévényújfalú/Bratislava, č. Devínska Nová Ves I (Sl) 878. sír</i>	8	bronz			2 falerán	B1, B1	késő avar 3	
<i>Dunacséb/Čelarevo (Srb) 40. sír</i>	-				1 falerán	-		közöletlen
<i>Dunacséb/Čelarevo (Srb) 162. sír</i>	17+2	bronz	öntött	arany	2 falerán	C2+E, C2	késő avar 2–4	közöletlen
<i>Dunaujváros, szórvány</i>	1+1+2+2				–	B4, (?)		
<i>Dunaujváros-Öreghegy 7. sír</i>	7	bronz		arany	–	-	közép avar 2	akantusz
<i>Dunaujváros-Öreghegy 10. sír</i>	12+18(?)	bronz	préselt	arany	–	B8	közép avar 3	
<i>Ebed/Obid I (Sl) 24. sír</i>	9	bronz	préselt		–	A1	késő avar 1	
<i>Előszállás-Öreghegy 28. sír</i>	16+	ezüst			–	A1	kora avar(?)	
<i>Érsekújvár/Nové Zámky I (Sl) 8. sír</i>	6				2 falerán	B16, (?)	késő avar 2	
<i>Erzsébet-Belterület</i>	3	bronz	öntött		–	C2		
<i>Gajar/Gajary (Sl), kincslelet</i>	2	bronz	öntött		2 falerán	C1		
<i>Gátér-Vasútállomás 193. sír</i>	32+4(?)	bronz	préselt	arany	–	B1, F		
<i>Gátér-Vasútállomás 212. sír</i>	14+	ezüst	préselt		–	A1		

Káptalantóti-Bodók 24. sír	18(?)	bronz		arany	–	B1	kora avar(?)	
Káptalantóti-Bodók 38. sír	6+9(?)	bronz			–	(?), B4	kora avar(?)	akantusz
Kenyhec/Kechhec (SI) 41. sír	7	bronz			2 falerán	A1, (?)	késő avar 2	
Kenyhec/Kechhec (SI) 81. sír	(?)	bronz			1 falerán		késő avar 3	
Kenyhec/Kechhec (SI) 100. sír	4	bronz			–	C2	késő avar 3	
Kenyhec/Kechhec (SI) 142. sír	7(?)				–	B1(?)	késő avar 4	
Komárom-Gadóci út/Komárno VIII (SI) 12. sír	8	bronz			–	B6		
Komárom-Gadóci út/Komárno VIII (SI) 22. sír	–	bronz			–		késő avar 1	1 lapos korong
Komárom-Gadóci út/Komárno VIII (SI) 24. sír	1	bronz			–	A2	késő avar 4	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 63. sír	8+1	bronz	préselt	arany	–	B9, B1, (?)	késő avar 3	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 72. sír	1	bronz			–	B6	késő avar 3	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 74. sír	3	bronz	préselt		–	B13	késő avar 4	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 76. sír	2			arany	–	A2	késő avar 4	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 78. sír	1+1	bronz, vas	öntött(?)		1 falerán	C2, D (A2), C2	késő avar 4	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 79. sír	3+1	vas		arany	–	A2, D (B13)	késő avar 4	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 81. sír	2	bronz			–	B13	késő avar 4	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 85. sír	16	bronz			–	B13	késő avar 3	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 89. sír	6	bronz		arany	2 falerán	C2	késő avar 3	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 97. sír	34(?)	bronz		arany	–	B1	késő avar 2	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 100. sír	32(?)	bronz		arany	–	B1	késő avar 2	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 101. sír	10	bronz			–	B14	késő avar 3	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 105. sír	30(?)	bronz		arany	–	B1	késő avar 1	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 106. sír	33(?)	bronz		arany	–	B1	késő avar 1	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 107. sír	6	bronz	öntött	ón	–	lóhere	késő avar 1	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 108. sír	5(?)	bronz	öntött	arany	2 falerán	C1 "négyes"	késő avar 2	1 lapos korong
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 109. sír	2	bronz		arany	–		késő avar 1	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 111. sír	–	bronz		ón	–		késő avar 2	6 lapos korong
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 114. sír	–	bronz		arany	1 falerán ?		késő avar 2	3 lapos korong
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 118. sír	1	bronz		arany	–	C2	késő avar 3	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 119. sír	3(?)	bronz		arany	–		közép avar 2	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 120. sír	33(?)	bronz		arany	–	B1(?)	késő avar 2	
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (SI) 121. sír	5+5	bronz	öntött	arany	–	C2, C2	késő avar 4	

<i>Komárom-Hajógyár/Komárno IX (Sl) 124. sír</i>	28(?)	bronz		arany	–	B1	késő avar 2	
<i>Komárom-Hajógyár/Komárno IX (Sl) 125. sír</i>	6(?)	bronz		arany	–	B1	késő avar 2	
<i>Komárom-Hajógyár/Komárno IX (Sl) 128. sír</i>	10+14	bronz		arany	–	B1(?), C2	késő avar 3	
<i>Komárom-Hajógyár/Komárno IX (Sl) 132. sír</i>	–	bronz		ón	–		késő avar 2	3 lapos korong
<i>Komárom-Hajógyár/Komárno IX (Sl) 133. sír</i>	12	bronz			–	B1(?)	késő avar 3	
<i>Komárom-Hajógyár/Komárno IX (Sl) 134. sír</i>	1+2+2+4	vas		arany	–	(?), D (A1, B13)	késő avar 3	
<i>Komárom-Hajógyár/Komárno IX (Sl) 137. sír</i>	1	bronz			–	B1(?)	késő avar 2	1 lapos korong
<i>Komárom-Hajógyár/Komárno IX (Sl) 138. sír</i>	26(?)	bronz			–	B1(?)	késő avar 3	
<i>Komárom-Hajógyár/Komárno IX (Sl) 139. sír</i>	6			arany	–	E	késő avar 3	
<i>Komárom-Hajógyár/Komárno IX (Sl) 140. sír</i>	1	bronz			–	B1	közép avar 2(?)	
<i>Komárom-Hajógyár/Komárno IX (Sl) 142. sír</i>	1+4+9+4	bronz		arany	–	C2, C2, C1, A2	késő avar 4	
<i>Komárom-Hajógyár/Komárno IX (Sl) 145. sír</i>	4(?)	bronz			–	B1(?)	késő avar 4	
<i>Komárom-Hajógyár/Komárno IX (Sl) 153. sír</i>	4+1	bronz		arany	–	A1, A1	késő avar 3	
<i>Komárom-Munkásnegyed/Komárno VI (Sl) 23. sír</i>	1	bronz	préselt(?)		–	A1	kora avar?	
<i>Komárom-Váradi út/Komárno IV (Sl) 8. sír</i>	–	bronz			–		késő avar 3	9 lapos korong
<i>Komárom-Váradi út/Komárno IV (Sl) 9. sír</i>	–	ezüst(?)			–		késő avar 1	12 lapos korong
<i>Komárom-Váradi út/Komárno IV (Sl) 10. sír</i>	–	ezüst(?)			–		késő avar 1	4 lapos korong
<i>Komárom-Váradi út/Komárno IV (Sl) 16. sír</i>	–	bronz			–		késő avar 1	4 lapos korong
<i>Komárom-Váradi út/Komárno IV (Sl) 18. sír</i>	–	bronz		arany	2 falerán	"négyes"	késő avar 3	7 lapos korong
<i>Komárom-Váradi út/Komárno IV (Sl) 20. sír</i>	1+1	bronz	préselt		–	B1, B9	késő avar 4	
<i>Komárom-Váradi út/Komárno IV (Sl) 21. sír</i>	3	ezüst(?)			–	B12	késő avar 4	
<i>Komárom-Váradi út/Komárno IV (Sl) 26. sír</i>	1+	ezüst(?)	préselt(?)		1 falerán	B13, (?)	késő avar 3	
<i>Kölked-Feketekapu A 21. sír</i>	10		öntött(?)	ón	–	A1	kora avar	
<i>Kölked-Feketekapu A 22. sír</i>	15+3	ezüst			–	A1, B1	kora avar	
<i>Kölked-Feketekapu A 630. sír</i>	–	bronz		ón	–		közép avar	3+5+7 lapos korong
<i>Kölked-Feketekapu B 135. sír</i>	26	bronz	préselt		–	B1	kora avar	
<i>Kölked-Feketekapu B 166. sír</i>	11	bronz	préselt		–	B15	közép avar 2– késő avar 1	
<i>Kölked-Feketekapu B 194. sír</i>	9	bronz		arany	–	B15	közép avar 2– késő avar 1	
<i>Kölked-Feketekapu B 565. sír</i>	–	bronz			–		közép avar 2– késő avar 1	2+4 lapos korong

<i>Kölked-Feketekapu B 573. sír</i>		4(?)	bronz							A1 ?	közép avar 2- késő avar 1	
<i>Kölked-Feketekapu B 581. sír</i>		-	bronz								közép avar 2- késő avar 1	5+1+7 lapos korong
<i>Környe 62. sír</i>		2	ezüst							A1	kora avar	
<i>Környe 65. sír</i>		3	ezüst							A1	kora avar	
<i>Környe 90. sír</i>		11	bronz		préselt	arany				B1	kora avar	
<i>Környe 104. sír</i>		12	bronz								kora avar	
<i>Környe 124. sír</i>		12	bronz							A1	kora avar	
<i>Környe 129. sír</i>		16(?)	bronz								kora avar	
<i>Környe 131. sír</i>		17+1(?)	bronz			ezüst				A1, (?)	kora avar	
<i>Kunmadaras-Újvárosi temető</i>		10	bronz		préselt	arany				A1	kora avar	
<i>Lukácsháza-Hegyalja dűlő 8. sír</i>		16	bronz		préselt			2+2 falerán		B9(?)	késő avar 1-3	
<i>Lukácsháza-Hegyalja dűlő 61. sír</i>		10	bronz		préselt	ezüst		2 falerán			késő avar	
<i>Magyartés-Zalota</i>		1 ?	bronz			arany				B1		
<i>Mezőfalva-Vasútdőlomás 20. sír</i>		40-48(?)	bronz									közöletlen
<i>Mezőfalva-Vasútdőlomás 109. sír</i>		?						1 falerán			késő avar	közöletlen
<i>Mikulcice (Cz), szórvány</i>		1								A2		
<i>Mikulcice (Cz), szórvány</i>		1								kígyó		
<i>Nagymányok-Töpfner Á. telke</i>		16(?)	ezüst		préselt					A1	kora avar(?)	
<i>Németperreg/Peregu Mare (Ro)</i>		1+	ezüst							A1	kora avar	
<i>Párkány/Štúrovo(Sl) 5. sír</i>		4(?)	bronz							A1(?)	késő avar 3	
<i>Párkány/Štúrovo(Sl) 126. sír</i>		6+8	bronz		préselt					B15(?), B1(?)	közép avar 2	3 lapos rozetta
<i>Pécs-Köztemető 30. sír</i>		8	bronz		préselt					B18	kora avar	akantusz
<i>Pilismarót-Öregek-dűlő 82. sír</i>		-	bronz								késő avar	10 lapos korong
<i>Pitvaros-Vízározó 51. sír</i>		16+1+3	bronz,vas		préselt	arany		4+2 falerán		"C2", A1, D, "C2"	késő avar 4	
<i>Rácalmás-Rózsamajor 131. sír</i>		56										közöletlen
<i>Rákóczi falva-Kastélydomb 19. sír</i>		20+6	bronz		préselt					B1, F	közép avar 2	
<i>Rákóczi falva-Kastélydomb 26. sír</i>		21(?)								B1		
<i>Rákóczi falva-Kastélydomb 40. sír</i>		12+2(?)								A1, B1		
<i>Regöly-Kapuvár 1. sír</i>		3(?)	bronz		préselt					B1(?)		
<i>Regöly-Kapuvár 62. sír</i>		57(?)	ezüst		préselt					A1	késő avar	

<i>Regöly-Kapuvár 173. sr</i>	24	ezüst	préselt		–	A1	késő avar	
<i>Regöly-Kapuvár 175. sr</i>	4	bronz	préselt		1 falerán	A1, A1	késő avar	
<i>Sajópetri 46/B lh. Hosszúrév-dűlő 393. sír</i>	1		préselt/ öntött	arany	2 falerán	(?), C2	késő avar 4	
<i>Sajópetri 46/B lh. Hosszúrév-dűlő 541. sír</i>	14+	bronz	préselt	ón	–	A1	késő avar 2	
<i>Solymár-Dinnye-hegy 20. sír</i>	7+52(?)	bronz	préselt	arany	–	B3, E	közép avar 2	akantusz
<i>Solymár-Dinnye-hegy 25. sír</i>	–	bronz			7 falerán	B1(?)	kora avar– közép avar 1	
<i>Szarvas-Grexa téglagyár 200. sír</i>	6(?)	bronz		ezüst	–	A1	kora avar	
<i>Szarvas-Grexa téglagyár 245. sír</i>	20	bronz	préselt		–	B1	kora avar	
<i>Szebény II. 7. sír</i>	10+2(?)	bronz	préselt		–		kora avar– közép avar 1	
<i>Szebény II. 9. sír</i>	40(?)	bronz	préselt	arany	–	"B1" lapos	kora avar– közép avar 1	
<i>Szegvár-Oromdűlő I. sír</i>	10	bronz	öntött		–	"A1"	kora avar	
<i>Szegvár-Sápadal I. sír</i>	12+90(?)	ezüst, bronz	préselt	arany	–	A1, B1	kora avar	
<i>Székkutas-Kápolnadűlő 51. sír</i>	31	bronz			–	B1(?)	közép avar 1	
<i>Szentes-Berekhát</i>	1				–	C1		
<i>Szentes-Kaján 33. sír</i>	–	vas			–		közép avar 2– késő avar 1	9+2 lapos korong
<i>Szentes-Kaján 134. sír</i>	62+7	vas			2 falerán	D	késő avar 3(?)	
<i>Szentes-Kaján 276. sír</i>	–	vas			–		késő avar 2(?)	6 lapos korong
<i>Szentes-Kaján 277. sír</i>	76(?)	ezüst			–	"A1"	késő avar 2(?)	
<i>Szob-Homokdűlő 90. sír</i>	16+36	bronz	préselt		2 falerán	B1, B1, (?)	késő avar 3(?)	
<i>Szőlőgyörök I. sír</i>	46	bronz	préselt	arany	–	B1	kora avar	
<i>Tiszaderzs-Szentimrei út 29. sír</i>	–	bronz			2 falerán	A1	késő avar 1	6+16 lapos korong
<i>Tiszafüred-Majoroshalom 1062. sír</i>	4	bronz	préselt		2 falerán	(?), A1	késő avar 2–3	
<i>Tiszafüred-Majoroshalom 1123. sír</i>	–	bronz	préselt		1 falerán		eltérő kelt.	10 lapos rozetta
<i>Tiszavasvári I. sír</i>	21	bronz	préselt	arany	–	B1		
<i>Törökbálint I. sír</i>	11+1	ezüst	préselt		–	B1, F	kora avar	
<i>Törökmánizsa/Novi Kneževac-Budžak (Srb)</i>	3+	ezüst			–	A1	kora avar	
<i>Törökmánizsa/Novi Kneževac-Budžak (Srb)</i>	34+8	bronz	préselt	arany	–	B1, B17		
<i>Vác-Alsó-Csipkés dűlő 24/12 sír</i>	26	ezüst	préselt		–	A1	közép avar 2– késő avar 1	
<i>Valalky-Vécshegyűtőh (SI) 42. sír</i>	(?)	bronz			2+1 falerán	B1(?)	késő avar 3	

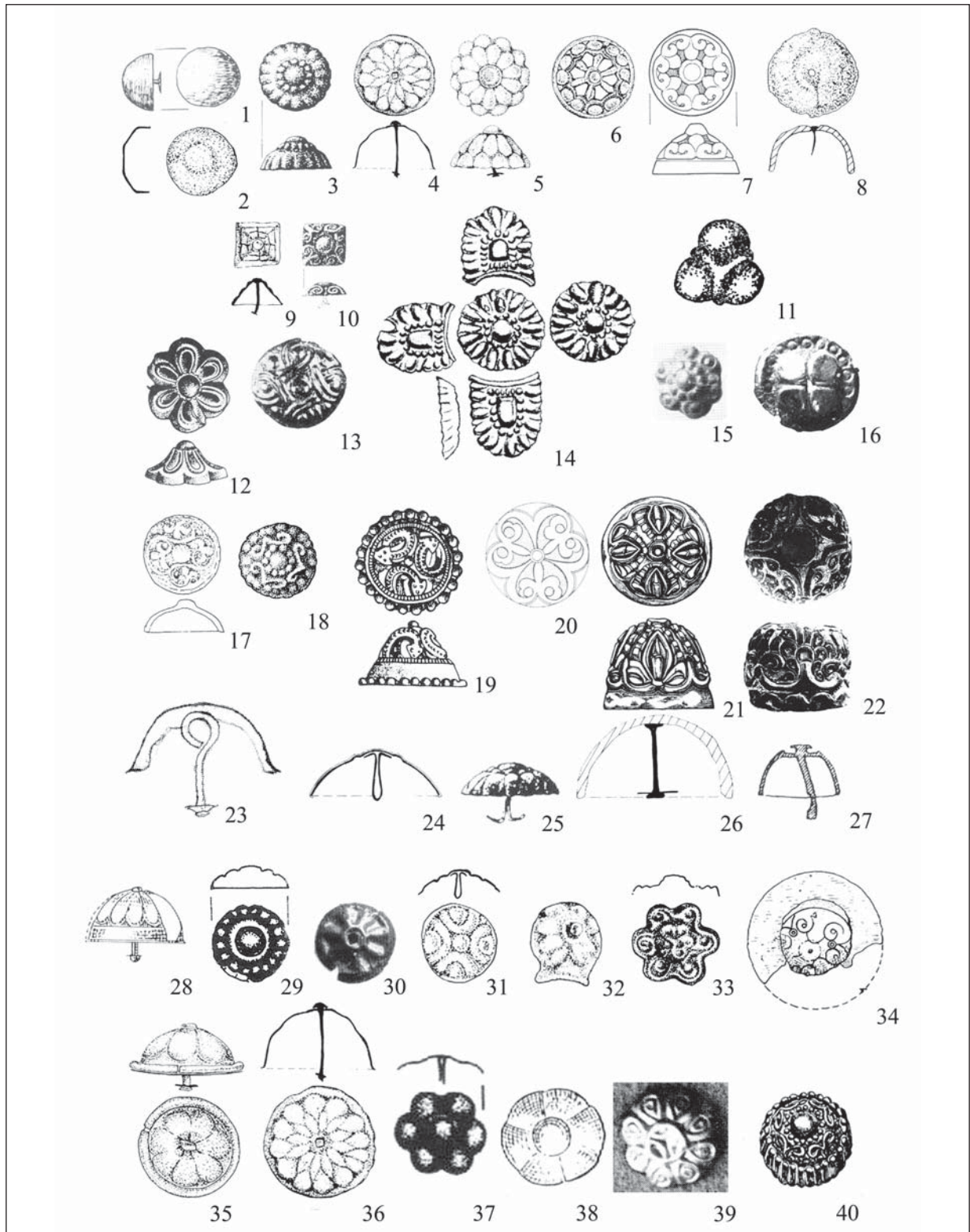
Várpalota-Gimnázium 141. sír	16(?)	ezüst	préselt		–	A1(?)	késő avar 3–4	2 lapos rozetta
Verbasz/Vrbas-ciglana Polet (Srb) lósír	8(?)	bronz	préselt		–	B1	kora avar(?)	
Vörösmart/Zmajevac (Hr)	22	bronz	préselt	arany	–	B2	közép avar 2	
Vörs-Papkert B 307. sír	2+15+2	vas			2 falerán	D, D, D, D	késő avar 3–4	
Vörs-Papkert B 352. sír	3+3+10(?)	vas			1 falerán	D, D, D, D	késő avar 3–4	
Vörs-Papkert B 449. sír	6+1(?)				–	E, E		
Wien 13-Unter St. Veit (A)	–		öntött		2 falerán	C1		
Zalakovár-Lesvári dűlő 466. sír	1	bronz		arany	–	C1		
Zamárdi-Rétiföldek 18. sír	36	ezüst	préselt		–	A1	kora avar	
Zamárdi-Rétiföldek 34. sír	15+13	ezüst	préselt		–	A1, A1	kora avar	
Zamárdi-Rétiföldek 73. sír	2	ezüst	préselt		–	A1	kora avar(?)	
Zamárdi-Rétiföldek 177. sír	26	bronz	préselt		–	A1		
Zamárdi-Rétiföldek 181. sír	1	bronz	préselt		–	A1		
Zamárdi-Rétiföldek 186. sír	16	ezüst			–	A1		
Zamárdi-Rétiföldek 348. sír	2	ezüst	préselt		–	A1	kora avar(?)	
Zamárdi-Rétiföldek 350. sír	26	ezüst			–	A1	kora avar	
Zamárdi-Rétiföldek 377. sír	1	ezüst			–	A1		
Zamárdi-Rétiföldek 455b sír	7+1+17	bronz	préselt	ezüst	–	?	közép avar(?)	akantusz
Zamárdi-Rétiföldek 456a sír	7	ezüst	préselt		–	A1		
Zamárdi-Rétiföldek 456b sír	7+3+14+4	ezüst	préselt		–	B15, E, B7(?), B3		akantusz
Zamárdi-Rétiföldek 463. sír	12	bronz	préselt	ón	–	B7	késő avar 1–2	
Zamárdi-Rétiföldek 511. sír	6(?)	ezüst	préselt		–	A1	kora avar?	
Zamárdi-Rétiföldek 559. sír	–	ezüst	préselt		–			8(?) lapos korong
Zamárdi-Rétiföldek 619. sír	6	bronz	préselt/ öntött	arany	–	B1	késő avar 2–3	4 lapos rozetta
Zamárdi-Rétiföldek 635. sír	6(?)	ezüst	préselt		–	A1		
Zamárdi-Rétiföldek 637. sír	–	bronz			–			5 lapos korong
Zamárdi-Rétiföldek 663. sír	6+7	bronz	préselt	ón	–	A1, A1		
Zamárdi-Rétiföldek 770. sír	1+8+2	bronz	préselt	ezüst	–	A1, A1, E		
Zamárdi-Rétiföldek 828. sír	4				–	A1		
Zamárdi-Rétiföldek 850. sír	1(?)				–	A1		
Zamárdi-Rétiföldek 929. sír	13	bronz		arany	–	B1	kora avar(?)	
Zamárdi-Rétiföldek 1003. sír	2	bronz		arany	–	B1		2 lapos "korong"

Zamárdi-Rétiföldek 1015. sír	2(?)	ezüst	préselt		–	A1	
Zamárdi-Rétiföldek 1042. sír	3(?)				–	A1	
Zamárdi-Rétiföldek 1093. sír	37	bronz	préselt	arany	–	A1	kora avar(?)
Zamárdi-Rétiföldek 1117. sír	57+6	bronz	préselt	arany	–	B1, F	
Zamárdi-Rétiföldek 1159. sír	5				–	A1	
Zamárdi-Rétiföldek 1182. sír	19	bronz	préselt	arany	–	B1	kora/közép avar
Zamárdi-Rétiföldek 1233. sír	4				–	A1	
Zamárdi-Rétiföldek 1324. sír	5	bronz	préselt		–	lapos rozetta	
Zamárdi-Rétiföldek 1338. sír	9	ezüst	préselt		–	A1	
Zamárdi-Rétiföldek 1345. sír	14+10	bronz	préselt	arany	–	B1, E	akantusz
Zamárdi-Rétiföldek 1388. sír	4(?)	ezüst	préselt		–	A1	kora avar(?)
Zamárdi-Rétiföldek 1406. sír	3+2		préselt		–	A1, B4(?)	
Zamárdi-Rétiföldek 2345. sír	–				2 falerán		
Zsitvatő/Radvaň nad Dunajom, č. Žitava I (S) 6. sír	13(?)	bronz			2 falerán	A1, (?)	késő avar 2
Zsitvatő/Radvaň nad Dunajom, č. Žitava I (S) 15. sír	–	ezüst(?)			–		késő avar 2
Zsitvatő/Radvaň nad Dunajom, č. Žitava I (S) 31. sír	–	bronz			–		késő avar 2
Zsitvatő/Radvaň nad Dunajom, č. Žitava I (S) 33. sír	–	bronz			2 falerán	"négyes"	késő avar 2
Zsitvatő/Radvaň nad Dunajom, č. Žitava I (S) V. sír	3	bronz			2 falerán	B4, B17(?)	késő avar 1
Zsitvatő/Radvaň nad Dunajom, č. Žitava I (S) X. sír	13(?)	bronz		arany	3 falerán	A2, B15	késő avar 3
Zsitvatő/Radvaň nad Dunajom, č. Žitava I (S) XXIV. sír	8	bronz		arany	–	B5	közép avar 2
Zsitvatő/Radvaň nad Dunajom, č. Žitava I (S) XXIX. sír	9 ?	bronz		arany	–	B17(?)	késő avar 3
Zsitvatő/Radvaň nad Dunajom, č. Žitava I (S) XXXI. sír	21+4+1	bronz		arany	2 falerán	C2, B9, A1, "C2"	késő avar 3
Zsitvatő/Radvaň nad Dunajom, č. Žitava I (S) XXXVI. sír	–	bronz		ezüst	–		késő avar 2
Vérőtövek							
Biskupija-Pliskov (BIH)						B2	
Fönlak/Felnac (Ro)							
Gátér-Vasútállomás II. sír							akantusz
Kunszentimárton							
Rákóczi-falva-Kastélydomb B sír							
Ringelsdorf-Kuse (A)							

<i>Lelőhely</i>	<i>Sírszám</i>	<i>db</i>	<i>Anyag</i>	<i>Bevonat</i>	<i>Kelkezés</i>
<i>Veret</i>					
Baja-Allaga O. Szöllője	-	3	ezüst	arany	kora avar
Bóly-Sziebert puszta A	55	7	ezüst		kora/késő avar
Gols (A)	szórvány	1	bronz		
Káptalantóti-Bodók	20	6	bronz	arany	kora avar(?)
Keszthely	?	2	ezüst		
Komárom-Váradai u./Komárno IV (Sl)	7	2	bronz		késő avar 1
Komárom-Munkásnegyed/Komárno VI (Sl)	23	3 (?)	ezüst		kora avar
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (Sl)	10	8	bronz	arany	késő avar 3(?)
Komárom-Hajógyár/Komárno IX (Sl)	131	1	ezüst		közép avar 2
Nyíregyháza-Városi kertészet	1936/3	2	ezüst		
Radvaň nad D.-Žitava/Zsitvatő I (Sl)	XXVI	54	réz	arany	késő avar 2(?)
Solymár-Dinnyehegy	20	3	bronz	arany	közép avar 2
Tiszavasvári-Koldusdomb	1	1	bronz	arany	kora avar
<i>Verőtő</i>					
Komárom-Váradai u./Komárno IV (Sl)	23	verőtő			késő avar 1
Kunszentmárton-Habranyi t.	1	verőtő			kora avar

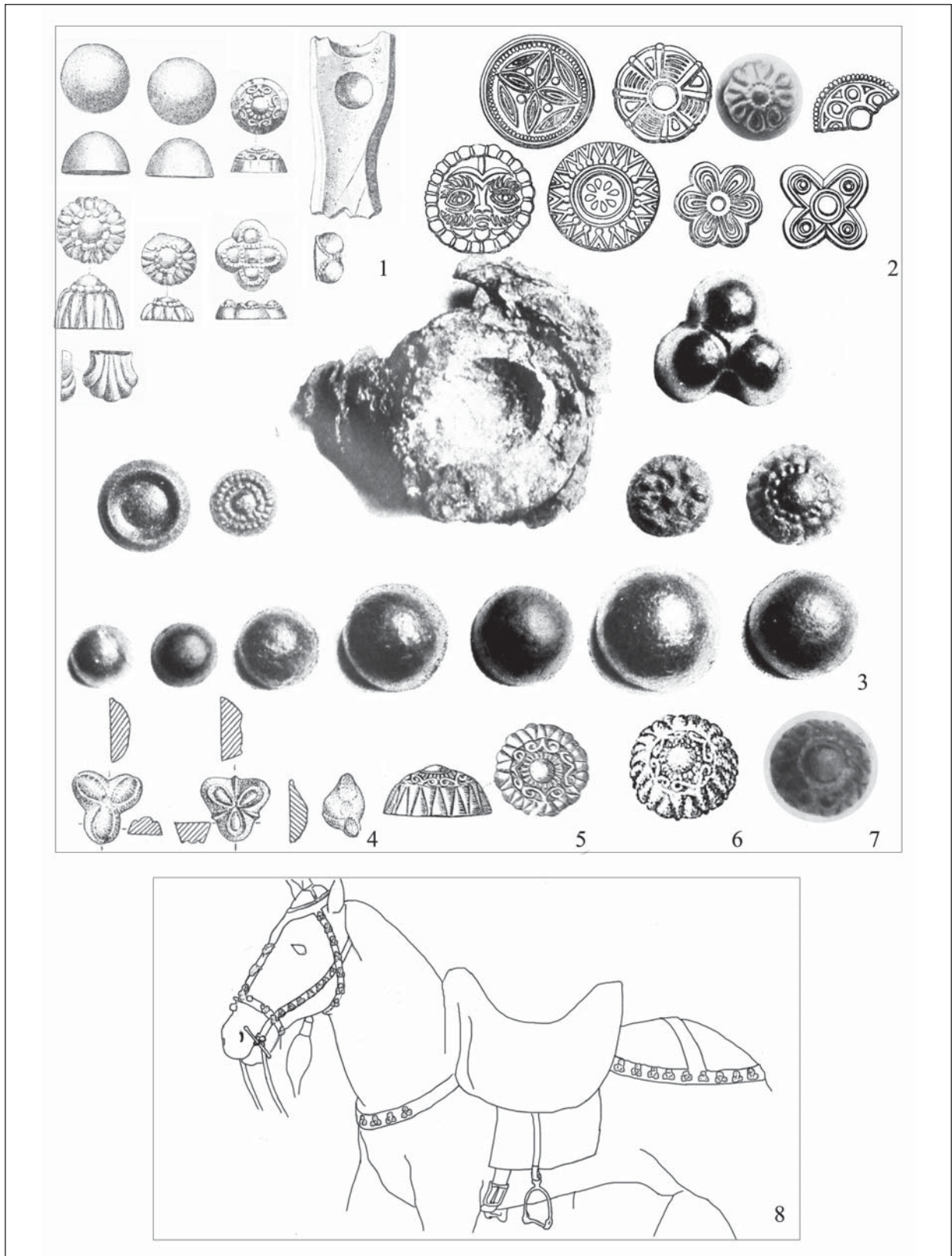
2. táblázat. Háromkaréjos lószerszámdíszek

Table 2. Trilobate horse harness mounts

1. kép. A félgömb alakú veretek és rozetták típusai. A1: Félgömb alakú veretek; A2: Lapos fedelű, félgömb alakú veretek; B: Préselt rozetták; C: Öntött rozetták; D: Vasveretek; E: Gúla alakú veretek; F: Pajzs alakú veretek; G: Háromkaréjos lószerszámveretek

Fig. 1. Types of hemispherical mounts and rosettes. A1: Hemispherical mounts; A2: Hemispherical mounts with flat tops; B: Pressed rosettes; C: Cast rosettes; D: Iron mounts; E: Pyramidal mounts; F: Shield-shaped rosettes; G: Trilobate mounts

2. kép. 1–7: Verőtövek és negatív formák; 8: Dunaradvány-Zsitvatő XXVI. sír lószerszámjának rekonstrukciója
 Fig. 2. 1–7: Press moulds and negative forms; 8: Theoretical reconstruction of horse harness from Radvaň nad Dunajom, časť Žitava I, Grave XXVI